

ІНФОРМАЦІЙНА «АРХІТЕКТУРА» ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті досліджується інноваційний потенціал інформаційного простору Інтернету через культур-філософський аналіз його атрибутивних якостей. Обґрунтовується амбівалентний характер впливу Інтернету на інформаційне середовище сучасного суспільства.

Вступ

Світова мережа Інтернет, створюючи особливу комунікативну ситуацію, виступає революційним фактором розвитку сучасного суспільства. Явища її інтеграції в культурне середовище набули такого масштабу, що сьогодні сміливо можна говорити про виникнення й розвиток культури Інтернету. Остання, як один із найвпливовіших феноменів сучасності, найпомітніше виявляється через інформатизаційну місію та проникнення Інтернет-комунікацій у різні сфери життєдіяльності суспільства. Аналізуючи глобальні наслідки цих процесів, ми, насамперед, повинні дослідити інформаційну «архітектуру» самого Інтернету, що і обумовлює актуальність нашої статті.

Аналіз досліджень та публікацій

Докорінні культурні зміни, пов'язані з поширенням мережі Інтернет, актуалізували дослідження його місця у структурі інформаційного суспільства у працях Ж. Бодрійяра [3], М. Маклюєна [11], М. Кастельса [9] тощо. Зокрема, заслуговує на увагу поняття симулякру, запропоноване Ж. Бодрійяром. Його теорія ґрунтується на ідеї, що сучасна культура заснована на засиллі симулякрів, які реалізують надлишок соціально-інформаційних структур. Здобутком іншого сучасного філософа, М. Кастельса, стало вивчення культурних і соціальних трансформацій, спричинених зміною комунікативної парадигми. Зміст його концепції полягає в тому, що в ній новітні комунікативні технології виступають не інструментом, а сутністю сучасного суспільства, яке за своєю природою є мережевим. Оригінальна, хоча й дещо мозаїчна теорія медіарельності належить канадському філософу М. Маклюєну. Сутність цієї теорії полягає в проголошенні масмедіа базовою сферою людського існування, детермінантом людської цивілізації. Його робота «Галактика Гуттенберга» присвячена етапам її становлення в зв'язку з типом писемності: від рукопису до сучасної медійної культури.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження специфіки інформаційного простору Інтернету крізь призму його інноваційного впливу на інформаційну культуру сучасного суспільства.

Основна частина

Не викликає сумніву, що комп'ютер й Інтернет докорінно змінюють співвідношення інформації та технології, перетворюючи останню на знаряддя інформаційного впливу. Варто погодитися з Р. Абдєєвим про невідповідність докібернетичного розуміння інформації як передачі повідомлень характеру та рівню розвитку сучасної технологічної

культури [1, с. 298]. Наша концепція ґрунтується на тому, що в *глобальному масштабі* (виділено нами. – С.І.) Інтернет-комунікації закладають нове співвідношення між інформацією та технічними засобами її передачі. Причому процеси перетворення інформації відбуваються на всіх етапах її циркуляції в Мережі.

Технологічно до найбільш важливих етапів перетворення інформації віднесемо кодування інформації за допомогою здебільшого мовного та цифрового кодів. У процесі кодування відбувається інтеграція мовно-цифрового та мультимедійних кодів (звуку, зображення, відео тощо). Електронний формат інформації в поєднанні з програмними можливостями комп'ютера дозволяє миттєво членувати інформацію на більш дрібні відрізки, або навпаки, об'єднувати інформаційний матеріал, тиражувати його, інтегрувати текстову інформацію з другими семіотичними системами, зберігати та архівувати, тобто інформаційно «стискати» її. Отже, електронний текст є віддаленим від учасників комунікації через численні, не завжди їм зрозумілі, етапи перетворення.

Найвагоміший вплив на процеси генерації, трансляції та акумуляції інформації в комунікативному просторі Інтернету мають парадигмальні характеристики його культури. Нами було з'ясовано, що носієм інформації в Інтернет-комунікаціях виступає гіпертекст. Серед характеристик, які, на наш погляд, детермінують інформаційні процеси сучасного суспільства, виокремимо: децентралізацію (ризомність), інтертекстуальність, мультимедійність як змістовно-структурні характеристики гіпертексту; інтерактивність як часову характеристику гіпертексту; віртуальність як його просторову характеристику.

Ризомність репрезентує децентралізований, тобто неієрархічний принцип подачі інформації в Мережі. Як зазначають сучасні філософи-постмодерністи Ж. Дельоз та Ф. Гватарі, ризомність гіпертексту означає його сітковидну структуру, що розростається у ширину, коли „будь-яка точка різому може бути й повинна бути зв'язана з будь-якою іншою, на відміну від дерева або кореня, які фіксують порядок загалом” [5, с. 12]. Однак децентралізація (ризомність) стосується не лише структури гіпертекстової інформації. На наш погляд, децентралізація інформаційних потоків є однією з найсуттєвіших рис інформаційної культури сучасності, що розкривається через: по-перше, визнання інформаційної цінності будь-якої інформаційної одиниці; по-друге, визнання права людини на доступ до будь-якої інформації.

Найбільш помітно ідея децентралізації інформації подана в «Декларації незалежності кіберпростору», написаної відомим науковцем у галузі культурних і соціальних проблем інформаційного суспільства Дж. Барлоу. Серед основних постулатів ідеології Інтернету він назвав такі:

- свободний і необмежений доступ до комп'ютера;

- свобода й доступність будь-якої інформації;

- повний демократизм (заперечення довіри до будь-яких авторитетів), децентралізація як абсолютне кредо;

- заперечення можливості використання вікових, освітніх, національних, расових критеріїв, а також критерію соціального статусу при оцінці людини, проголошення результатів діяльності людини єдиним критерієм її оцінювання;

- віра в нову гармонію, красу, безкорисливість і необмежені можливості нового віртуального світу [2].

Як бачимо, явища децентралізації інформації супроводжуються абсолютним демократизмом, тобто запереченням беззастережної довіри до будь-яких авторитетів. На нашу думку, інформаційний демократизм може виражатися двояко: як право кожної людини висловлювати свою думку та як симетричне право піддавати сумніву й перевірці будь-яку висловлену кимось думку. Як слушно зауважує з цього приводу Н. Луман, «недалеким є той день, коли кожний буде здатний перевірити висловлювання експертів – в галузі медицини або юриспруденції – на власному комп'ютері» [10, с. 148]. Отже, одним із виявів децентралізації інформаційних потоків у Мережі є демократизм щодо висловлення інформації та демократизм процедури її верифікації. На наш погляд, децентралізація інформації в Мережі має амбівалентний вплив на інформаційне середовище сучасного суспільства. Її позитивними наслідками є розвиток творчого критичного мислення, спроможного створювати власні наукові гіпотези, виходячи за межі усталених теорій. Негативними наслідками цього процесу вважаємо не завжди досконалі процедури підбору та верифікації інформації, що, за певних умов, створює підґрунтя для інформаційної безвідповідальності й некомпетентності.

Наступною важливою складовою інформаційної «архітектури» Інтернету виступає інтертекстуальність, що є своєрідною ««смертю» індивідуального тексту, розчиненого в явних або неявних цитатах» [8, с. 226]. Інтертекстуальність як атрибут гіпертекстуальності є своєрідною інформаційною анонімністю в Мережі. Якщо персональна (особистісна) анонімність віртуального спілкування набуває явного, неприхованого вигляду, то текстова анонімність має більш складну, інтертекстуальну природу присутності одного тексту в іншому (у вигляді посилань, цитат, фрагментів, алюзій, плагіату, пародій, стилізацій тощо). Показовим є те, що інтертекстуальний зв'язок може бути явним, зафіксованим за допомогою посилання на певне джерело, або ж неявним, розчиненим в «авторському» наративі. Насамкінець, «смерть

автора» спостерігаємо й у випадку з розміщенням авторської інформації без вказування імені його автора, або, як трапляється в Інтернеті, коли інформація розміщена під іншим іменем. Тому інтертекстуальність є наскрізним, але не завжди означеним феноменом Інтернет-комунікацій.

У кожному з названих випадків ідеться про мінімізацію або відкидання атрибуції тексту якомусь автору. Принагідно зауважимо, що така атрибуція в попередні століття відігравала помітну роль у науковому знанні й літературі. Увага до інформації в її науковому, публіцистичному, літературному виявах ґрунтувалася на ставленні до її автора (науковця, публіциста, письменника). Говорячи про авторський дискурс інформації, викладеної в тексті, йшлося про ціннісні й ідеологічні настанови автора, а також час, обставини, мету написання тексту. Траплялося, що завдяки висловленим ідеям автор набував месіанських рис і починав сприйматися публікою як учитель чи пророк. Із цього впливали як негативні – некритичне ставлення до визнаного автора, так і позитивні – відповідальність автора за результат своєї творчості – наслідки.

Важливим із цього приводу є зауваження М. Фуко. Досліджуючи авторську атрибуцію щодо наукових і літературних текстів, він констатував мінливість такої атрибуції. Зокрема, на етапі становлення європейської цивілізації авторської атрибуції потребували наукові тексти, які набували гносеологічної цінності лише у випадку маркування іменем автора. В XVI – XVIII століттях ситуація змінилася, адже «наукові дискурси стали прийматися завдяки самим собі, в анонімності встановленої або завжди знову доведеної істини; саме їх приналежність до певного систематичного цілого й надавала їм гарантію, а зовсім не посилання на індивіда, який їх створив... Тоді як «літературні» дискурси, навпаки, могли бути прийнятими тепер, тільки якщо будуть обладнані функцією «автор» [12, с. 34]. На наш погляд, аналогічні процеси відбуваються в Мережі, авторизована інформація якої здебільшого представлена літературою.

Однак, будь-яка інформація не може вважатися об'єктивною, правдивою без того, щоб опертися на особовий чи надособовий авторитет. У випадку інформації в Інтернеті частково зберігається особовий формат довіри до інформації у вигляді авторизованих текстів, блогів, експертних оцінок. Втім загалом справедливою є думка Н. Лумана, який наполягав, що «в епоху електронної обробки даних цю довіру неможливо персоналізувати, а відповідно – більше неможливо надати їй соціального статусу: вона існує власне в формі довіри до системи» [10, с. 148]. Щодо інформаційного простору Інтернету така довіра виступає у вигляді довіри до тих чи інших сайтів, електронних проектів ЗМІ, служб новин тощо.

Інтертекстуальність інформаційного простору Інтернету тісно пов'язана з її децентралізацією, що продукує схожі позитивні та негативні інформаційні наслідки. Ці наслідки стосуються усунення всілякого тиску на особистість, що сприяє розкриттю творчого потенціалу в процесі текстуального діалогу з Іншим. Водночас процеси деавторизації призводять до

розквіту некомпетентності й інформаційної некоректності, а інколи й прихованого плагіату.

Найбільш наочним прикладом названих демократичних, децентралізаційних, деавторизаційних, інтертекстуальних тенденцій інформаційного простору Інтернету вважаємо Вікіпедію (від англ. Wikipedia) – багатомовну й загальнодоступну енциклопедію, що видається в Інтернеті. В основі Вікіпедії покладена технологія Wiki (з гавайської мови означає «хуткий» або ж «надшвидкий»), заснована на принципах колективного інтелекту, коли інформація, дописана одним із користувачів, може бути редагована й уточнена іншим [4]. Ця технологія дозволяє користувачам самостійно змінювати вміст сторінок, використовуючи спрощену і зручнішу, порівняно з HTML вікі-розмітку тексту. За таких умов кожний користувач, авторизувавшись, може виправляти будь-яку статтю, перетворюючись на її співавтора. Водночас у вікі-середовищі зберігаються усі попередні варіанти статті, що дозволяє будь-якій зацікавленій особі застосувати зворотню процедуру поновлення первинного варіанту.

Досить гнучкими є правила щодо формату подачі інформації, яка повинна бути зрозумілою, цікавою для ознайомлення, вичерпною та ціннісно нейтральною. Поради щодо написання та редагування статей мають скоріше рекомендаційний характер, натомість формальна відповідність статей вимогам контролюється лише за допомогою громадських адміністраторів, які повсюдно рекрутуються з найбільш активних користувачів. Демократизм процедур подачі й верифікації інформації супроводжується її деавторизацією. Будь-яка людина має право представитися системі при публікації сторінки своїм справжнім або вигаданим ім'ям, а може і не ідентифікуватися взагалі. Деавторизація інформації у Вікіпедії виражається в її позиціонуванні до авторського права. На відміну від традиційного авторського права – copyright, у Вікіпедії діє ліцензія copyleft. Слово «копілефт» (англ. copyleft; інколи перекладається як лівокопіювання) – каламбур від слова копірайт (англ. copyright – право копіювання) [4]. На відміну від авторського права, яке обмежує свободу копіювання творів, copyleft захищає право будь-якого користувача не тільки копіювати, але й поширювати й змінювати вихідний документ. Відтак у Вікіпедії спостерігаємо описане нами при розгляді семіотичної системи Інтернет-комунікацій підсилення інтерпретаційної складової взаємообміну інформацією в Мережі.

Демократизм щодо подачі інформації передбачає демократизм щодо перевірки її змісту. Це виражається у принципі «відмови від відповідальності», задекларованій авторами енциклопедії у вигляді попередження «Ви користуєтеся Вікіпедією на свій страх і ризик!». Згідно з цим принципом відповідальність за будь-яку неточну інформацію знімається з «авторів, учасників, спонсорів, адміністраторів, операторів та осіб, які ще якось пов'язані з Вікіпедією» [4]. Отже, Вікіпедія, яка презентує себе як «вільна енциклопедія, яку кожний може редагувати», є

результатом комунікації значної кількості людей, а не обмеженої кількості фахівців. Це призводить до того, що зміст її статей не завжди відповідає вимогам наукової об'єктивності, швидше відображає пануючу думку щодо тієї чи іншої проблеми серед зацікавлених користувачів Інтернету. Водночас, завдяки відкритості, вона постає найбільшою за обсягом інформації енциклопедією, а завдяки оперативності виконує функцію барометру громадської думки щодо актуальних і злободенних сучасних проблем.

Щодо впливів на сучасну інформаційну культуру парадигм мультимедійності та інтерактивності, то, на наш погляд, вони створюють спільний візуально-швидкісний контекст подачі й сприйняття мережевої інформації. Так, мультимедійність відтворює селективне об'єднання усіх кодів в одній когнітивній структурі. З позиції користувача, як одержувача так і відправника повідомлення, інтерактивне «ковзання» між різноманітними джерелами когнітивної та сенсорної включеності створює багатогранний символічний контекст. У результаті такого ковзання відбувається конвергенція засобів масової інформації та розмивання межі між різними системами кодів.

Щодо першого наслідку, на наш погляд, магістральною лінією такої конвергенції стане наближення аудіовізуальної парадигми масмедіа до мультимедійної парадигми культури Інтернету. Зокрема, відбуватиметься адаптація засобів технічного зв'язку до принципів функціонування комп'ютера й Інтернету (системний рівень) та включення комп'ютерних технологій в інші інформаційні системи (інструментальний рівень).

Варіантами системної конвергенції масмедіа та Інтернету, на нашу думку, є: узгодження Інтернет-сеансу з традиційною телевізійною трансляцією за опосередкуванням серверів із демонстрацією на різних моніторах; передача Інтернет-контенту на комп'ютер за допомогою кабельного або безпроводового зв'язку; використання телевізійних каналів, коли не можна виходити в ефір для трансляції мультимедійної інформації тощо. Прикладом системної конвергенції можна назвати процеси злиття медіаресурсів з виробництвом інформаційних технологій, що розпочалися з кінця 1990-х рр. Зокрема, у випадку коли «Майкрософт», ставши власником долі акцій американської кіностудії DreamWorks, започаткував цілодобовий ТБ-канал та новинний Інтернет-портал тощо. На інструментальному рівні цієї конвергенції спостерігаємо, що режисура телевізійних та радіопередач подекуди відбувається на інтерактивній основі; окремі телевізійні освітні програми створюються за зразками комп'ютерних ігор; деякі розважальні та пізнавальні передачі монтуються за допомогою комп'ютерної графіки тощо.

Суттєві наслідки для інформаційної культури сучасного суспільства несе й інтерактивність. Вважаємо, що інтерактивність може мати репресивну стосовно до комунікантів тенденцію, пов'язану з характером сприйняття в такий спосіб активованої інформації. Як справедливо зауважує Ж. Бодрійяр,

«ніщо з написаного на екранах не призначене для глибокого вивчення, але тільки для негайного сприйняття, що супроводжується таким самим негайним обмеженням сенсу й коротким замиканням полюсів» [3, с. 80]. Інтерактивна комунікація викликає у нас асоціації з описаною номадологією поведінкою кочівників. Саме кочівникам рух та швидкість пересування дозволяють опанувати якомога більші території. Разом з тим, для них земля перестає бути землею, стає лише ґрунтом під ногами. Насправді Мережа, з одного боку, забезпечує миттєвий доступ до інформації, а з другого – відбувається своєрідне „ковзання” по поверхні інформації, коли читач прагне „схопити” її загальну спрямованість, а не вчитатися в зміст і осягнути сутність. У результаті такого інтерактивного ковзання виникає ситуація надлишку знань, що байдуже розсіюються на поверхні у всіх напрямках, не перетворюючись на особистісне знання.

Водночас очевидними є позитивні наслідки мультимедійності та інтерактивності для інформаційної культури сучасного суспільства. Поза всіляким сумнівом, ці характеристики створюють особистісний контекст сприйняття інформації, адже їхнім завданням є відтворення ситуації «живого» спілкування. Технологія інтерактивності робить можливими швидкий перегляд і маніпуляцію інформацією, що дозволяє спілкуватися, навчатися, розважатися в режимі он-лайн. Мультимедійність естетизує інформаційні процеси в Мережі, візуально збагачуючи й пізнавально оптимізуючи процес інформаційного обміну.

Не викликає сумніву інформаційна значущість парадигми віртуальної реальності. На наш погляд, специфіка Інтернет-комунікацій дозволяє говорити про «реальну віртуальність» як типову ситуацію інформаційного обміну в Мережі. М. Кастельс реальну віртуальність характеризує як «систему, в якій сама реальність (тобто матеріальне/символічне існування людей) повністю схоплена, повністю занурена у віртуальний образ, у вигаданий світ, світ, в якому зовнішні відображення знаходяться не просто на екрані, через який передається досвід, але самі стають досвідом» [9, с. 65]. Реальна віртуальність постає як організована й упорядкована система симулякрів, відчужених знаків, які фіксують не подібність, а відмінність із референтною реальністю.

Щодо інформаційної складової віртуальності, то вона актуалізується в її субстратній ідеалізації, тобто ситуації «нематеріальності» репрезентації екранного тексту, який є лише образом, тиражованою копією справжнього тексту. Важливим є й особистісний аспект цього феномену, що виражається в симулякризації суб'єктів комунікації. Йдеться про ситуацію перетворення суб'єкта на власний симулякр, образ якого існує в реальному світі, але, зазвичай, не має нічого спільного з цим образом. Реальність симулякрів утворює другу природу, життєвий простір комунікацій у Мережі. Точніше, коловорот віртуальних символічних обмінів утворюють континуум, який не потребує зв'язку з реальністю.

Говорячи про симулякризацію інформації, слід

уточнити, що навіть у епоху інтенсифікації наукового й квазінаукового знання картина світу будується на конкретній кількості картин світу, які можна порахувати, які дозволяють загалом пояснити ті чи інші природні, соціальні, антропологічні, культурні явища. Вся інформація, що складає інформаційне «тіло» названих моделей, може бути закодованою в цифровій формі й накопичуватися в міру її надходження. На сьогодні йдеться про 10 в четвертому степені терабайт загальної інформації, переведеної в цифровий формат [7, с. 34]. Втім навіть за умов створення повної й досить точної цифрової моделі світу вона буде обрахованою й складатися із скінченої кількості терабайт.

Водночас до позитивних впливів комп'ютерної віртуальної реальності на інформаційну культуру віднесемо й відмічені Л. Дротянко: можливість представлення комп'ютером потрібної користувачеві інформації у зручному для сприйняття вигляді; одержання доступу до рідкісної інформації; популяризація найкращих взірців високої класики, полегшення процедур збереження інформації тощо [6, с. 143]. Додамо також, що завдяки цій технології реалізуються новітні методики навчання, стають можливими віртуальні екскурсії, задовольняються ігрові потреби людини тощо.

Висновки

В Інтернет-комунікаціях закладене принципово нове співвідношення між інформацією та технологією, що ґрунтується на перетворенні останньої не на продукт, а на знаряддя інформаційного впливу. Процеси трансформації інформації відбуваються на всіх етапах її поширення в Мережі під впливом таких процесів: децентралізації (ризомності); інтертекстуальності; мультимедійності як змістовно-структурних характеристик гіпертекстової комунікації; інтерактивності як часової характеристики гіпертекстової комунікації; віртуальності як її просторової характеристики. Означені характеристики не тільки відтворюють специфіку інформаційної культури Мережі, але мають амбівалентний вплив на інформаційне середовище сучасного суспільства.

Список літератури

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. – М.: ВЛАДОС. – 1994. – 336 с.
2. Барлоу Дж. Декларация независимости киберпространства. – Режим доступу: <http://www.uis.kiev.ua/russian/win/~xyz/declare.rus.html>.
3. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла/ Ж. Бодрийяр. – М.: Добросвет, КДУ, 2006. – 258с.
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка
5. Делез Ж. Гваттарри Ф. Ризома // Философия эпохи постмодерна. – Минск: Красико-принтер, 1996. – С.6-31.
6. Дротянко Л. Г. Масова культура в інформаційному суспільстві // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2009. – № 1 (9). – С. 141-144.
7. Журавлева Е. Глобальная сеть Интернет : Дис. ... канд. философ. наук: 09.00.08 / Вологда, 2002. – 143 с.
8. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М.: Интрада, 1996. – 253 с.

9. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

10. Луман Н. Медиа коммуникации / Н. Луман; [пер. с нем. А. Глухов, О. Никифоров]. – М.: Издательство «Логос», 2005. – 280 с.

11. Маклюэн М. ГАЛАКТИКА ГУТЕНБЕРГА: Сотворение человек печатной культуры / М. Маклюэн. – К.: Ника-Центр, 2003. – 432 с.

12. Фуко М. Что такое автор? // М. Фуко ВОЛЯ К ИСТИНЕ: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет; [пер. с франц.] – М.: Касталь, 1996. – С. 7-46.

С.Н. Ищук

ИНФОРМАЦИОННАЯ «АРХИТЕКТУРА» ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИЙ

В статье исследуется инновационный потенциал информационного пространства Интернета посредством культур-философского анализа его атрибутивных характеристик. Обосновывается амбивалентный характер влияния Интернета на информационную среду современного общества.

S. Ishchuk

INFORMATIONAL "architecture" of Internet communicationS

The innovative potential of the Internet informational space is analyzed in the article. Through the cultural and philosophical analysis of its attributive characteristics the ambivalent nature of the Internet impact on the information environment of modern society is substantiated.